

och passion: Svenska kungliga äktenskap under 600 år är ett verk som genom sina korta bidrag har potential att nå ut till en bred krets läsare, men det aktualiserar också vikten av ett större akademiskt intresse för ämnet i framtiden.

Umeå universitet

STINA KARLGRÉN

Robert Oldach (red.), *Schwedens Beteiligung am Siebenjährigen Krieg im Spiegel des Tageregisters der Stadt Loitz 1757–1759*, Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte 16 (Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald 2014). 280 s.

Pommerska kriget (1757–1762) tillhör varken Sveriges mest kända eller mest framgångsrika. Utrikespolitiskt befäste kriget Preussens stormaktsställning vid södra Östersjökusten: inrikespolitiskt var det upptakten till frihetstidens sista, intensiva år, och kriget har en tendens att behandlas just som en upptakt till något annat snarare än en händelse i sig. Att kriget emellertid innebar stora uppoffringar för invånarna i svenska Pommern, och hur dessa människor upplevde kriget, kan vi nu få inblick i tack vare denna källutgåva. Robert Oldach – historiker verksam vid Greifswalds universitet – har transkriberat utdrag ur ett slags loggbok, benämnd *Tagesregister*, som fördes i staden Loitz, belägen på Peeneflodens norra strand. Närmare bestämt var det två av Loitz borgmästare som författade den, och de beskrev kriget och dess kostnader i stadens och borgerskapets perspektiv. Oldach har flera ambitioner med utgivandet av loggboken, men ur en vetenskaplig synpunkt är syftet uttalat att lyfta fram och locka fram mer forskning kring krigets sociala, ekonomiska och kulturella effekter och krigets vardag, samt att försöka väcka intresset för den svenska epoken.

Oldach menar att loggboken troligen fördes med ambitionen att registrera alla kostnader och bördor som kriget medförde. Samtidigt är det inte bara ett torrt, administrativt dokument. Vid sidan av den mer sakliga informationen finner läsaren en mängd personliga kommentarer och reflektioner, ja till och med anklagelser mot rådskollegor, speciellt från den ena borgmästaren. Loggboken sträcker sig från september 1757 till och med maj 1758, varefter anteckningarna återupptogs igen i september 1758 och framåt. Oldach har emellertid bara tagit med anteckningarna som gjordes från och med september 1757 till och med början av januari 1758 och från och med september 1758 till och med början av januari 1759. Januari 1758 utgör den första slutpunkten eftersom Oldach enbart vill skildra Loitz upplevelse av

svenska trupper, inte preussiska. Januari 1759 utgör den andra slutpunkten eftersom loggbokens notiser blir kortare och inte längre förmedlar samma inblick i krigets vardag som tidigare.

Det är en märkbart ambitiös utgåva riktad mot en bildad allmänhet. Utöver själva källeditionen, som upptar 163 av bokens 280 sidor, finner läsaren också en handfull tabeller, bilder, kartor, en kort historik över Loitz förvaltning och Loitz invånarantal, översikter av såväl Sveriges anledningar till inträdet i kriget som det svenska krigsförloppet, och en sammanfattning av krigets effekter för både Sverige och svenska Pommern. Till detta kan läggas korta beskrivningar av de vanligast förekommande personerna i loggboken, en liten ordbok samt förteckning över mått och förkortningar. Sist men inte minst ägnar Oldach ett trettiotal sidor till att understryka och diskutera det han själv tycker är de mest intressanta fynden i loggboken. Med hjälp av andra källmaterial och sina kunskaper i militärens organisation lyckas Oldach placera loggbokens korta notiser i det stora sammanhanget. Den fungerar som en bra ingång i källtexten för den ännu inte initierade läsaren.

Källmaterialet är självklart bokens stora behållning. Som läsare kommer man mycket nära krigföringens organisatoriska vardag bakom och vid frontlinjen i och med att de svenska truppernas sommar- och höstoffsiv både 1757 och 1758 förvandlades till reträtter och preussisk ockupation av svenskt territorium. Källmaterialet är mycket repetitivt och handlar framför allt om inkvarteringsfrågor, vagnrekvisitioner och transporter, budbärare som sänds mellan de svenska garnisonerna, det ständiga sökandet efter förvaringsplatser för arméns förråd, och krigsrykten. Relationerna mellan de civila myndigheterna och armén surnade allteftersom krigets påfrestningar ökade. Som den framkommer i loggboken framstår svenska armén som kitslig och farlig. Vid ett tillfälle upptäckte borgmästaren att armén, utan att någon frågat om lov, placerat en grupp sjuka soldater i hans hölada där de låg och rökte i det torra höet. Vid flera tillfällen hotade den svenske kommandanten med böter om inte staden skötte gaturengöringen bättre, trots att en stor del av gatusmutsen rimligtvis var orsakad av de svenska trupper som passerade fram och tillbaka genom staden i ett ständigt flöde (s. 106–107, 146, 215).

Loggboken levandegör också det bryderi och svårigheter de civila ställdes inför vid krig. Å ena sidan kom den svenska armén med det ena orimliga kravet efter det andra, och inte sällan drev man igenom sina krav. Å andra sidan var invånarna i Loitz beroende av armén, framför allt av deras skydd eftersom de annars skulle bli utlämnade till de preussiska strövkårerna. Utsattheten för arméns krav var emellertid inte total, då loggboken visar på ett visst handlingsutrymme för stadens invånare. Armén fick igenom långt ifrån alla krav. Likaså fanns medel mot övergrepp. När några soldater tvingade sina inkvarteringsvärdar att sova i farstun, så att de själva kunde ta

över deras sängar, fick myndigheterna hjälp av officerarna med att få bukt på soldaterna (s. 125–126). Borgmästarnas utsatthet i egenskap av länkar mellan borgerskapet och det svenska befälet framkommer också i källmaterialet. Att det åtminstone inte enbart rör sig om överdrifter visar det faktum att en av dem till slut flydde staden och sedan förvägrades att återuppta sitt borgerskap i staden på grund av konflikter skapade under hans myndighetsutövning (s. 77–78, 81).

Det går att rikta viss kritik mot källutgåvan, och den har framför allt att göra med urval. För det första har utgivaren lyft ut månaderna februari till maj 1758 för att staden då var ockuperad av Preussen och därmed inte säger något om den svenska krigföringen. Det framstår för mig som en något godtycklig gränsdragning, eftersom ockupation av svenskt territorium rimligtvis måste sägas vara direkt relaterad till den svenska krigföringens misslyckande och stadsinvånarnas krigsupplevelse av ett krig initierat av den svenska sidan. För det andra har Oldach inte tagit med noteringar som är av mer vardagskaraktär och inte är direkt relaterade till de svenska och preussiska trupperna. Med tanke på Oldachs ambition att visa hur det militära och civila är sammanvävt är det synd att läsaren går miste om en inblick i hur stadslivet tedde sig mitt under en brinnande konflikt. Minst lika intressant som de tydliga inverkningskriget hade på vardagen är de delar av vardagen som fortgick trots kriget. Läsaren hade gott kunnat få se ett eller två exempel på uteslutna textavsnitt för att kunna bilda sig en uppfattning om de uteslutna delarna. Jag hade också velat se källkritiska reflektioner från Oldach. Om loggboken upprättades för att bokföra kostnader, fanns det då inte skäl till överdrifter? Både angående urval och källkritik hade Oldach kunnat hjälpa läsaren att tolka och förstå loggboken.

Hur transkriberingen av källmaterialet har gjorts är tydligt, och de redaktionella beslut Oldach har tagit är redovisade. Den förteckning av ord, mått och förkortningar som Oldach lagt i bilagorna är en god hjälp för läsaren. Annoteringar och förklarande fotnoter till texten är annars till god hjälp och i min mening välvägd. Kanske att återkommande tjänstetitlar, som förklaras löpande i fotnoterna, hade kunnat få en egen bilaga. Med dessa sista anmärkningar avklarade vill jag understryka att det här är ett mycket intressant källmaterial. Krigshistoriker intresserade av krigets logistik, såväl som social- och mikrohistoriker borde kunna hitta något matnyttigt i den här utgåvan, likaså historiker intresserade av Sveriges tyska besittningar. Oldachs kommentarer till texten och hans ord-, mått- och förkortningsförteckning gör också texten lämplig som övning för en nybörjare på tidigmoderna tyskspråkiga förvaltningskällor.